ISSN:3030-332X
Impact factor: 9,493
International journal of scientific researchers

O‘SMIRLIK DAVRIDA FIKRLASH JARAYONLARINING RIVOJLANISHIGA MOTIVATSION OMILLARNING TA’SIRI

Samarova Shoxista Rabidjanovna
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Pedagogika fakulteti psixologiya kafedrasi, dotsenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘smirlik davrida fikrlash jarayonlarining rivojlanishiga motivatsion omillarning ta’siri pedagogik-psixologik jihatdan tahlil qilingan. O‘smirlik davri shaxsning kognitiv, emotsional-irodaviy va motivatsion sohalari faol shakllanadigan murakkab rivojlanish bosqichi bo‘lib, bu davrda o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, sababiy tahlil qilish qobiliyati, refleksiv baholashi, tizimli va prognozli fikrlashi bevosita ularning ichki va tashqi motivlari bilan bog‘liq holda rivojlanadi..

Kalit so‘zlar: o‘smirlik davri, fikrlash jarayonlari, motivatsiya, o‘quv motivi, bilishga qiziqish, refleksiya, tizimli fikrlash, sababiy tahlil, prognozlash, psixodiagnostika, psixokorreksiya.

Kirish

Zamonaviy ta’lim jarayonida o‘quvchilarning bilimlarni mexanik tarzda o‘zlashtirishi emas, balki ularni mustaqil tahlil qilishi, sabab-oqibat bog‘liqliklarini anglay olishi, yangi vaziyatlarda qo‘llay bilishi va o‘z fikrini asoslay olishi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu jarayonda fikrlashning rivojlanishi faqat intellektual imkoniyatlar bilan emas, balki o‘quvchining motivatsion sohasi, o‘ziga bo‘lgan ishonchi, bilim olishga qiziqishi, muvaffaqiyatga intilishi va o‘zini namoyon qilish ehtiyoji bilan ham chambarchas bog‘liqdir.

O‘smirlik davri 7–9-sinf o‘quvchilari hayotida shaxsiy o‘zlikni anglash, mustaqillikka intilish, tengdoshlar orasida o‘z o‘rnini topish, kelajak haqida o‘ylash va o‘z imkoniyatlarini baholash kuchayadigan davrdir. Mazkur bosqichda o‘quvchining fikrlash jarayonlari yanada murakkablashib, oddiy eslab qolish va takrorlashdan tahlil qilish, umumlashtirish, dalillash, prognozlash va refleksiv baholashga o‘tadi. Biroq bunday fikrlash jarayonlari o‘z-o‘zidan rivojlanmaydi, balki kuchli ichki motivlar, ijobiy ta’limiy muhit, pedagogik qo‘llab-quvvatlash va shaxsiy faollik asosida shakllanadi.

Shu nuqtai nazardan o‘smirlik davrida fikrlash jarayonlarining rivojlanishiga motivatsion omillarning ta’sirini o‘rganish yosh va pedagogik psixologiyaning dolzarb ilmiy-amaliy muammolaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi

Tadqiqotning maqsadi o‘smirlik davrida fikrlash jarayonlarining rivojlanishiga ta’sir qiluvchi motivatsion omillarni pedagogik-psixologik jihatdan tahlil qilish hamda o‘quvchilarda mustaqil, tizimli, refleksiv va prognozli fikrlashni rivojlantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari

Tadqiqotda o‘smirlarning fikrlash jarayonlariga ta’sir qiluvchi asosiy motivatsion omillarni aniqlash, o‘quv motivatsiyasi va bilishga qiziqishning fikrlash rivojlanishidagi o‘rnini ochib berish, muvaffaqiyatga intilish va o‘zini namoyon qilish ehtiyojining tizimli hamda refleksiv fikrlashga ta’sirini asoslash, 7–9-sinf o‘quvchilarida fikrlash jarayonlarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik-psixologik mexanizmlarni aniqlash vazifalari belgilandi.

Nazariy-metodologik asoslar

Psixologiya fanida motivatsiya shaxs faoliyatini harakatga keltiruvchi, unga yo‘nalish beruvchi va uning barqarorligini ta’minlovchi ichki psixologik kuch sifatida talqin qilinadi. Motivlar shaxsning ehtiyojlari, qiziqishlari, maqsadlari, qadriyatlari va ijtimoiy tajribasi bilan bog‘liq holda shakllanadi. O‘quv faoliyatida motivatsiya o‘quvchining bilim olishga munosabati, darsdagi faolligi, mustaqil izlanishi, savol berishga intilishi, xatolarini tuzatishi va yangi bilimlarni egallashga bo‘lgan ichki ehtiyoji orqali namoyon bo‘ladi.

L.S. Vigotskiy bolaning intellektual rivojlanishini ijtimoiy muhit, nutq, muloqot va ta'limiy ta'sir bilan bog'liq holda izohlagan. A.N. Leontyev faoliyat nazariyasida motiv va maqsad o'rtasidagi munosabatni shaxs rivojlanishining asosiy psixologik mexanizmlaridan biri sifatida talqin etgan. S.L. Rubinshteyn esa tafakkur inson faoliyatida yuzaga keladigan muammoli vaziyatlarni hal qilish jarayonida shakllanishini ta'kidlagan. Ushbu yondashuvlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchining fikrlash jarayoni uning motivatsion holatidan ajralgan holda rivojlanmaydi.

O'smirlik davrida motivatsion soha murakkab va ko'p qatlamli xarakterga ega bo'ladi. Bu davrda o'quvchi uchun faqat baho olish yoki o'qituvchi talabini bajarish emas, balki o'zini namoyon qilish, tengdoshlari orasida e'tirof etilish, mustaqil fikrga ega bo'lish, kelajakdagi maqsadlarini aniqlash, o'zining qobiliyatlarini sinab ko'rish kabi motivlar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli o'smirlarning fikrlash jarayonlarini rivojlantirishda ichki va tashqi motivlarning o'zaro ta'sirini hisobga olish zarur.

Motivatsion omillarning fikrlash jarayonlariga ta'siri

O'smirlarning fikrlash jarayonlariga eng kuchli ta'sir ko'rsatuvchi omillardan biri bilishga qiziqish hisoblanadi. Bilishga qiziqish mavjud bo'lgan o'quvchi yangi ma'lumotni faqat yodlab olishga emas, balki uning mazmunini tushunishga, sabablarini izlashga, boshqa bilimlar bilan bog'lashga va mustaqil xulosa chiqarishga intiladi. Bunday o'quvchilarda tizimli fikrlash, integrativ yondashuv va sababiy tahlil qilish qobiliyati nisbatan faol rivojlanadi.

Muvaffaqiyatga erishish motivi ham fikrlash jarayonlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Agar o'quvchi o'z oldiga aniq maqsad qo'ysa, natijaga erishishga intilsa va o'z mehnati natijasini qadrlasa, u murakkab topshiriqlardan qochmaydi, aksincha, ularni tahlil qilishga, yechim izlashga va o'z fikrini asoslashga harakat qiladi. Bunday holatda fikrlash jarayoni faol, izchil va maqsadga yo'naltirilgan tus oladi.

O'zini namoyon qilish ehtiyoji o'smirlik davrida kuchli namoyon bo'ladigan motivlardan biridir. O'smir tengdoshlari, o'qituvchilari va ota-onalari oldida o'zining qobiliyatini ko'rsatishga, mustaqil fikr bildirishga va ijtimoiy jihatdan e'tirof etilishga intiladi. Agar ta'lim jarayonida bunday ehtiyoj ijobiy yo'naltirilsa, u o'quvchining ijodiy fikrlashi, muloqotdagi faolligi va tahliliy yondashuvining rivojlanishiga xizmat qiladi.

Ijtimoiy motivlar ham o'smirlarning fikrlash rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Guruhda ishlash, bahs-munozaralarda ishtirok etish, tengdoshlar fikrini eshitish va o'z pozitsiyasini himoya qilish o'quvchining mantiqiy dalillash, tanqidiy baholash va refleksiv tahlil ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bois dars jarayonida hamkorlikka asoslangan metodlardan foydalanish o'quvchilarning fikrlash faolligini oshiradi.

O'zini o'zi rivojlantirish motivi esa fikrlash jarayonlarining eng yuqori darajada rivojlanishiga xizmat qiluvchi ichki psixologik omillardan biridir. Bunday motivga ega o'quvchi o'z bilimlaridagi kamchiliklarni anglaydi, xatolarini tahlil qiladi, qo'shimcha ma'lumot izlaydi va o'z fikrlash uslubini takomillashtirishga harakat qiladi. Bu esa refleksiya, mustaqil fikrlash va prognozlash qobiliyatining rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa

O'smirlik davrida fikrlash jarayonlarining rivojlanishi motivatsion omillar bilan bevosita bog'liq murakkab pedagogik-psixologik jarayon hisoblanadi. Bilishga qiziqish, muvaffaqiyatga intilish, o'zini namoyon qilish ehtiyoji, ijtimoiy e'tirofga intilish va o'zini o'zi rivojlantirish motivlari o'quvchilarning tizimli, sababiy, integrativ, refleksiv va prognozli fikrlashini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu sababli ta'lim jarayonida o'quvchilarning motivatsion sohasini rivojlantirish fikrlash jarayonlarini faollashtirishning muhim sharti sifatida qaralishi lozim. O'smirlarning fikrlash jarayonlarini rivojlantirish uchun ta'lim jarayoni motivatsion qo'llab-quvvatlash, muammoli o'qitish, refleksiv tahlil, hamkorlikdagi faoliyat va shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asosida tashkil etilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vigotskiy L.S. Tafakkur va nutq. – Moskva: Pedagogika, 1982.
2. Leontyev A.N. Faoliyat. Ong. Shaxs. – Moskva: Politizdat, 1975.
3. Rubinshteyn S.L. Umumiy psixologiya asoslari. – Moskva: Pedagogika, 1989.
4. Bojovich L.I. Shaxs va uning bolalik davrida shakllanishi. – Moskva: Prosveshcheniye, 1968.
5. Piaget J. The Psychology of Intelligence. – London: Routledge, 1950.
6. Elkonin D.B. Yosh davrlari psixologiyasi. – Moskva: Akademiya, 2001.
7. G‘oziyev E.G. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2010.
8. Davletshin M.G. Yosh va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2002.
9. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.
10. Nishonova Z.T., Alimova G.K. Bolalar psixologiyasi va psixodiagnostikasi. – Toshkent: TDPU, 2017.